

Är diskussionen i klassrummet till salu?

En intervjustudie om samhällskunskapslärares tillvägagångssätt i klassrummet och vad de baserar sina lektionsupplägg på

Namn: Nils Ojaste

Program: Ämneslärarprogrammet med inriktning mot arbete i gymnasieskolan

Antal ord: 9925

Betyg:G

Examensarbete:	15 hp
Kurs:	LGSH2A
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	VT/2020
Handledare:	Jonas Hinnfors
Examinator:	Lisbeth Aggestam
Kod:	VT20-2490-034

Nyckelord: Känsliga ämnen, samhällskunskap, gymnasieskolan, autonomi, kommunikativa strategier, förhållningssätt, marknadsisering, New Public Management

Abstract

Känsliga ämnen är en del av samhällskunskapen på gymnasiet. Att ha en tillåtande atmosfär och låta olika åsikter komma fram är också det något som ska vara en del av utbildningen för eleverna. Forskning har visat att mycket har förändrats inom den svenska skolan sedan Sveriges unika modell med vinst i skolvärlden introducerades. Bland annat upplever lärare en minskad autonomi i relation till skolledningen och en ökad press att tillmötesgå elevers önskemål. Denna studie ger en fördjupning kring hur lärare resonerar när de ska lägga upp lektioner om känsliga ämnen som kan leda till kontrovers i klassrummet. Den söker svar på hur lärare förhåller sig till skolan och dess ledning i avvägningen gällande vilka kommunikativa strategier som ska användas. Undersökningen har genomförts genom intervjuer med fem lärare på vinstdrivande skolor respektive fem lärare på icke vinstdrivande skolor i syfte att ta reda på vilka kommunikativa strategier som används och vad dessa val baseras på. Resultatet i studien pekar mot att lärare, i detta avseende, känner en frihet och autonomi i att lägga upp lektioner på de sätt de själva vill. Oavsett vad lärare har för förhållningssätt till skolledningen så synliggjordes inga tendenser som pekade på att val av kommunikativa strategier baserades på huvudmannens åsikter när undervisning om känsliga ämnen skulle planeras och genomföras.

Förord

Jag vill först och främst tacka min handledare Jonas Hinnfors som med stor precision lyckats trycka på rätt knappar för att föra arbetsprocessen framåt. Vidare vill jag även tacka min familj som på olika sätt stöttat mig genom denna period. Jag vill rikta ett särskilt tack till min son som har sett till att jag har haft en hälsosam och rimlig struktur under arbetet genom att argumentera för att kvällarna är till för att bygga tågbanan och inte att plugga. Jag vill också rikta ett tack till alla de intervjuade lärarna som engagerat berättat om sina lektioner i samhällskunskap. Utan er avsatta tid hade detta inte varit möjligt.

Innehåll

1. Vetenskapligt problem	6
1.1 Inledning	6
1.2 Vinst i svensk skola – en unik variant av New Public Management	8
1.3 Skolan präglad av marknadsiseringen	8
1.4 Övergripande syfte	10
2. Forskningsgenomgång	11
2.1 Känsliga ämnen	11
2.2 Tidigare forskning	11
2.3 Tidigare forskning – sammanfattning	13
3. Teori	14
3.1 Idealtyper – lärares förhållningssätt	14
3.2 Kommunikativa strategier – undervisningssätt	15
3.3 Analysmodell	17
4. Forskningsfrågor	18
5. Metod	19
5.1 Design	19
5.2 Intervjuernas uppbyggnad	22
5.3 Urval	23
5.4 Etiska överväganden	24
6. Genomförande	25
7. Resultat	26
7.1 De intervjuade	26
7.2 Kommunikativa strategier	27

7.3 Idealtyper	29
7.4 Resultatanalys	31
8. Slutdiskussion	33
8.1 Metoddiskussion	34
8.2 Bidrag till läraryrket och förslag till vidare forskning	34
Referenser	36
Bilaga 1. Intervjuguide – semistrukturerad	
Bilaga 2. Mail till intervjupersoner	
Bilaga 3. Sammanställning av intervjudeltagarnas ”egenskaper”	
Bilaga 4. Sammanställning av intervjudeltagarnas ”egenskaper” uppdelat i kategorierna icke vinstdrivande respektive vinstdrivande skolor	
Figurförteckning	
<i>Figur 1. Kommunikativa strategier</i>	16
<i>Figur 2. Analysmodell</i>	17
<i>Figur 3. Kommunikativa strategier – förekomst av svar</i>	29
<i>Figur 4. Idealtyper – förekomst av svar</i>	31
<i>Figur 5. Analysmodell – förekomst av svar</i>	31

1. Vetenskapligt problem

Påverkas lärare i sina tillvägagångssätt på lektioner som riskerar att leda till kontrovers i klassrummet beroende på vilken typ av huvudman de har? Frågan har väckts genom tidigare presenterade forskningsresultat då lärarrollen tycks ha påverkats av att ett nytt incitament blivit verklighet i den svenska skolvärlden, nämligen vinst. Att vinstintresset förekommer i den svenska skolkontexten har delvis att göra med tanken om att New Public Management ska bidra till en effektiviserad verksamhet (Fredriksson, 2010, s.247) och sedermera blev vinst en del av den svenska modellen av New Public Management inom skolan (Prop. 1991/92:95). Grundtanken är att andra än politiskt organiserade aktörer ska få en chans att förbättra en annars ineffektiv byråkratisk skolvärld (Van de Walle, 2010, s.7-9).

1.1 Inledning

Under de senaste decennierna inom svensk skola har mycket förändring skett. Förändringen består i att svensk skola alltmer präglas av marknadens mekanismer. Friskolor får göra vinster och samtliga skolor konkurrerar om elever och deras medföljande skolpeng. Konsekvenser sprunget ur detta fenomen i Sverige har intresserat många forskare (se exempelvis Fredriksson, 2010; Bergh, Pettersson & Skott, 2015; Forsberg, 2014; Forsberg, 2015).

Det finns indikationer som pekar på att makten över det som sker inom klassrummets väggar har flyttat från folkvalda politiker till vinstdrivande företag (Ball & Junemann, 2012, s.21). Anders Fredriksson (2010, s.130-131) beskriver också att undervisningsinnehåll anpassas efter elevers viljor och önskemål. Detta är visserligen delvis en del av den svenska skolans tanke om elevdemokrati (SFS 2010:800; Skolinspektionen, 2012, s.7-8) men frågan är hur det ser ut idag när det kommer till diskussioner om känsliga ämnen inom samhällskunskapen.

Ytterligare ett led i den svenska tanken om demokratifostran är nämligen att bland annat ha undervisning i ett öppet klassrumsklimat där diskussioner och meningsskiljaktigheter ska komma upp till ytan. Detta är något som har blivit lyft som en brist där diskussioner och komplexa frågor från elever undviks eller så snabbt som möjligt betas av, dock inte kopplat till ett specifikt skolämne. Det exemplifieras bland annat av en lärare som undvikit att besvara frågor om homosexualitet under den franska revolutionen (Skolinspektionen, 2012, s.15, 28).

Det är svårt att definiera vilka ämnen som är känsliga och detta är något som Ljunggren, Unemar Öst och Englund (2015, s.12-15) lyfter som en av anledningarna till att ett ämne blir just kontroversiellt, att olika ämnen helt enkelt är olika känsliga beroende på kontext. Vidare

pekar de på att känsliga frågor är de som inte går att benämna med ett rätt eller fel svar utan snarare präglas av individens olika perspektiv och åsikter.

Vidare har marknadsiseringen, enligt Fredriksson (2010, s.21, 131-133), bland annat lett till en upplevd minskad autonomi bland lärare och en förändrad relation till elever som numer också har rollen som kunder. Något som inte har klarlagts är om lärare i samhällskunskap på svenska gymnasieskolor tar sin huvudmans uppfattningar i beaktande när det kommer till att öppna för diskussion eller inte och om det skiljer sig åt på vinstdrivande respektive icke vinstdrivande skolor. Är det så att det finns en skillnad beroende på huvudman så skulle det gå att argumentera för bristande likvärdighet inom den svenska skolan.

Något som alla lärare i svensk skola måste förhålla sig till är ämnesplaner och vad för undervisningsinnehåll som ska presenteras och som sedan eleverna ska ha med sig efter sin tid i skolan. Vad som kan sägas stå i centrum för denna studie är om dessa ämnesplaner, oberoende huvudmannaskap, presenteras i klassrummen eller om lärare väljer tillvägagångssätt som stänger dörrar för obekväma diskussioner.

Tillvägagångssättet är att jämföra vinstdrivande skolor och icke vinstdrivande skolor då det är möjligt att lärare i större utsträckning, implicit eller explicit, har en arbetsbeskrivning som delvis innebär att vara populär och ansiktet utåt på vinstdrivande skolor. Bakgrunden till detta är att skolan, enligt Fredriksson (2010, s.21), numera på många sätt kan klassas som en marknad och att elever även kan definieras som kunder med de nya spelreglerna. Frågan är om det har lett till en anpassad undervisning som håller eleverna nöjda.

Inom samhällskunskapen är känsliga ämnen en del av undervisningsinnehållet. Många samhällsproblem och frågor där elever, och även lärare, står på olika sidor är saker som under gymnasietiden ska behandlas i klassrummet (Sandahl, 2011, s.142-145). Elever ska även utveckla en kompetens i att kunna framföra samt lyssna till åsikter i olika frågor (Skolverket, 2018). Meningsskiljaktigheter i det undervisningsinnehåll som ska tas upp inom samhällskunskapen är en möjlig grogrund till ”dålig stämning” och i längden möjligtvis dåligt rykte för en skola. Den risken skulle kunna vara ett incitament för lärare på en konkurrensutsatt marknad att utesluta eller förenkla vissa delar av det som kan klassas som känsliga ämnen.

Genom intervjuer med lärare är förhoppningen att få en uppfattning om hur lärare resonerar när de planerar sin undervisning om känsligare ämnen. Syftet är att skapa en bild av huruvida det finns en skillnad eller inte mellan vinstdrivande och icke vinstdrivande skolor med tanke på de förstnämndas incitament som tidigare inte existerat i skolvärlden, nämligen vinst.

1.2 Vinst i svensk skola – en unik variant av New Public Management

Den politiska tanken bakom New Public Management växte, enligt Steven Van de Walle (2010, s.1), fram genom ett successivt minskat förtroende för politiken under 1980-talet. Missnöjet hade delvis sin grogrund i att politikerna och den offentliga sektorn inte kunde leverera det folket ville ha vilket ledde till idén om en friare marknad inom välfärden, en näringslivsinspirerad organisering av offentlig verksamhet där ett mål bland andra är att effektivisera. Utbud och efterfrågan skulle lösa missnöjet som riktades mot statens oförmåga att förse medborgarna med personlig service (ibid., s.7-9). Frågan är hur undervisningen kan ha påverkats av en anpassning till marknadsmekanismer i den svenska gymnasieskolan.

Sättet den fria marknaden har applicerats på den svenska skolan gör den unik i världen genom att tillåta vinstdrivande aktörer (Nilsson, 2017, s.490). Detta är vinster som är möjliga att ta ut om man lyckas effektivisera en verksamhet så att alla skattepengarna man får genom skolpengen inte behöver användas. Tanken kan således påstås vara att aktörer ska se vinsten som ett incitament för att ha en effektiv och populär skolorganisation.

1.3 Skolan präglad av marknadsiseringen

Aktörernas popularitet finns beskrivet av Fredriksson (2010, s.132-133) som menar att läraren har blivit en sorts reklampelare för sin skola för att locka elever, även kallat kunder. Fredriksson (ibid., s.133-135) beskriver att detta fenomen skiljer sig i utsträckning och att vissa intervjupersoner i hans avhandling uppger att somliga lärare inte accepterar den nya ordningen men att det på många håll har lett till en förändring i vad lärare förväntas göra på sin arbetstid. Att vara en reklampelare, eller PR-person, är inte en del av lärarprofessionen men har ändå blivit en del av yrket och detta som en följd av att skolpengen infördes då lärare på friskolor och kommunala skolor har fått konkurrens som en aspekt i sitt yrkesliv.

Marknadsföring är inte heller något som lärs ut på lärarutbildningen och vad som kan bli konsekvensen är således att man tar till de medel man har för att göra sig omtyckt. Att vara omtyckt och populär har kommit att bli något att sträva efter hos lärare i och med just ”reklampelrollen” och att förankra det man gör med rektorn är en väg att gå för att vara säker på att hens tankar om verksamheten går i linje med det man gör som lärare. Däri går det att finna en risk för att undervisningen kan bli lidande som en följd av en mer företagsliknande verksamhet där autonomin minskar och att man stämmer av med rektorn (ibid., s.131-133), som i sin tur vill hålla sig väl med, bland andra, föräldrarna.

Ur kundens perspektiv, både elev och hans familj, har det dykt upp nya sätt att bedöma och sätta press på skolor. Detta kan ses som ytterligare en aspekt till ökad ”marknadspress” på läraren. Bergh, Pettersson och Skott (2015, s.172) skriver att det finns ett stort fokus på internationella mätningar vilket också kan påstås har förändrat hur svenskt skolsystem förhåller sig till vad som ska mätas och vilket syfte som mätningar har. Bergh et al. (ibid., s.167) beskriver också förändringen som att diskussionen tidigare handlade om vad och hur kunskap lärdes ut till att numera handla om mätbara kvalitéer i form av mål och resultat vilket skulle kunna förändra lärares tillvägagångssätt i klassrummen. En anledning som beskrivs var enkelheten i att mäta vilket gjorde det lättare rent politiskt att ta till sig och använda retoriskt.

Övergången till denna nya form av transparens i skolan är en faktor som gör det intressant att undersöka huruvida lärare blir försiktigare med vad som diskuteras i klassrummet eller inte. Om en skola får dåliga recensioner av elever så är det nog många som väljer bort den utan att egentligen ta reda på vad som ligger bakom det dåliga ryktet.

Vidare förändrades även diskursen kring målbilden i skolan, politiker pratar om nationella prov och internationella mätningar och högstadieskolor med hög ranking får nyfödda sökande som fortfarande befinner sig på BB. Enligt Bergh et al. (ibid., s.173) är det som tidigare delvis har handlat om demokrati, i form av att fostra demokratiska samhällsmedborgare, nu istället har kommit att bli ett större fokus på mätbara mål och kunskaper hos eleven som individ.

Den svenska skolvärlden har fått nya aktörer att förhålla sig till och i förlängningen har gymnasielärare fått en ny typ av arbetsgivare. De nya aktörerna går att identifiera som företag och elever med familjer som har olika krav, företagens utbud och familjernas efterfrågan. Företagens vinstintresse spelar, enligt Fredriksson (2010, s.129-135), på många sätt roll och i kombination med elever och deras familjer, som nu får ett större utbud av mätbar statistik i och med att alltmer vikt läggs vid mätbara kunskaper (Bergh et al., 2015, 173), är det mycket nytt att anpassa sig till för en lärare.

All denna förändring som har blivit ett resultat av bland annat marknadsiering gör det intressant att gräva djupare i och undersöka hur lärare idag upplever huvudmannens roll i den egna planeringen. Hur mycket upplever sig lärare idag påverkade av att lektionsupplägg ska gå i linje med huvudmannens uppfattningar om hur en lektion ska gå till? Att driva ett företag med vinst kräver kundnöjdhet för att kunna fortsätta sin verksamhet och om man pratar om utbud och efterfrågan så är det möjligt att efterfrågan på en viss typ av undervisning också styr utbudet.

Skolan ska vara likvärdig vilket slås fast i Skollagen 1 kap. 9§ (SFS 2010:800). Likvärdighet i svensk skola går bland annat ut på att elever, oavsett förtecken, ska ha samma möjlighet att nå målen, alltså inte en exakt likadan undervisning utan att de anpassat efter behov ges denna möjlighet. Om undervisningen istället anpassas efter ett marknadstänk, en sorts populärundervisning, och inte efter likvärdighetsprincipen så försvinner denna idé och makten över vilka kunskaper och kompetenser elever har när de tar studenten vilar inte längre på demokratisk grund.

Detta är en oro som uttrycks även internationellt när makten över utbildningen tycks förflyttas från folkvalda till skolföretag (Exley, 2017). Flera fenomen kan urskiljas som pekar på att detta är på väg att ske. Ökad differentiering och minskad likvärdighet identifieras som konsekvenser av New Public Managements initiering i svensk offentlig sektor (Forsberg, 2014, s.634). Att makten tycks förflyttas till skolföretag (Exley, 2017) skapar incitament att undersöka hur lektionsupplägg påverkas. Om denna maktförflyttning även är ett faktum i svensk skola, hur påverkas då lärares tillvägagångssätt i klassrummen idag?

1.4 Övergripande syfte

Syftet med studien är att undersöka huruvida lärare på vinstdrivande respektive icke vinstdrivande skolor skiljer sig åt eller liknar varandra i hanteringen av känsliga ämnesområden i klassrummet. Alltså om det går att se en skillnad i tillvägagångssätt beroende på typ av huvudmannaskap eller inte. Resultaten av undersökningen kan användas till att diskutera utbildningskvalité i relation till varierande huvudmannaskap.

2. Forskningsgenomgång

För att kunna undersöka om det finns en skillnad i tillvägagångssätt i känsliga ämnen så presenteras inledningsvis en definition av ”känsliga ämnen” som det används i denna studie för att sedan övergå i en forskningsgenomgång som kan beskrivas som forskning som berör Sveriges unika uppbyggnad av skolsystemet och studier som berör hur privata aktörer påverkar undervisningen.

2.1 Känsliga ämnen

Vad som är ett känsligt ämne kan påstås vara föränderligt både över tid och sett till kontext. Ljunggren et al. (2015, s.12-15) beskriver det som att samhällsvetenskapligt orienterade ämnen präglas av att många frågor som behandlas inom ämnet är flytande i den bemärkelsen att rätt och fel sällan existerar. Istället är det resonemang och åsikter som tar överhanden i diskussioner.

Det definieras vidare som känsliväckande ämnen (Långström & Virta, 2011, s.240) vilket indikerar ytterligare att det kan påstås vara kontextberoende. Vad som är ett känsligt ämne kan således ses som en diskursfråga och därmed kommer känsliga ämnen att vara kontextberoende även i denna studie. Definitionen i denna studie benämns som ”vad lärare på sin skola upplever som känsligt i hens samhällskunskapsundervisning”.

2.2 Tidigare forskning

Fredriksson (2010, s.129-135) presenterar förändringen i en marknadsanpassad lärarroll i sin doktorsavhandling och belyser bland annat säljarrollen samt en minskad autonomi. Fredriksson (ibid., s.130-131) lägger fram att lärare alltmer måste se eleverna som kunder och därigenom måste anpassa sin undervisning efter de önskemål som ungdomar lägger fram. Vidare beskriver han lärarrollen som mindre autonom som en följd av att rektorer i växande utsträckning har kommit att agera VD (ibid., s.131-133).

När Fredriksson (ibid., s.131) beskriver elevernas önskemål citerar han en lärare som beskriver att eleverna vill använda sig av coola undervisningsverktyg. I detta specifika fall nämns Mp3-spelare och YouTube. Det förstnämnda kanske inte är lika i ropet idag men ändå en indikation på att eleverna vill använda sig av det som är inne och den senaste tekniken. Detta kopplat till att rektorer intagit en VD-roll kan påstås minska autonomi för lärare.

Vidare beskriver Fredriksson hur lärare på vinstdrivande friskolor förhåller sig till skolans profil när de planerar kurser, innehållet ska rimma med det skolan utger sig för att stå för (ibid., s.74, 106). Således råder det, enligt Fredriksson, en diskrepans mellan friskolelärare där vinst är

inblandat och kommunala lärare i hur de planerar sitt lektionsinnehåll. Även pedagogiken styrs till viss del av skolors profil och olika skolkoncerner har olika tankar kring hur kunskap lärs ut på bästa sätt (ibid., s.64-65, 174). Det som dock inte berörs är metoder för känsliga ämnen inom samhällskunskapen och dess potential att genom meningsskiljaktigheter frambringa konflikt i klassrummet.

Att undersöka skillnader mellan vinstdrivande och icke vinstdrivande grundar sig delvis i Fredrikssons resultat i att lärare som arbetar på kommunala skolor i större utsträckning inte antar ett marknadsanpassat förhållningssätt. Det skulle kunna påstås att samtliga aktörer förändras om konkurrens blir en ny faktor i en tidigare konkurrensfri sektor men detta tycks följaktligen inte vara fallet, åtminstone inte i lika stor utsträckning på skolor utan vinstintresse (ibid., s.174-175).

Håkan Forsberg (2015, s.198-201) har studerat marknadens påverkan över tid och skriver bland annat om social polaritet i Stockholmsområdet. Han visar på att stora, vinstdrivande, skolkoncerner generellt sett har en sämre administration, lägre lärartäthet och elever med lägre socioekonomisk status. Om det finns en skillnad mellan skolor med vinstintresse och de utan i hur tillåtande lärare är i klassrummen när det kommer till diskussion, vilket ska undersökas i denna studie, så innebär detta också i förlängningen att socioekonomisk status delvis avgör vilka elever som får ta del av vilken typ av undervisning.

I England uttrycks en oro om hur makten över utbildningen förflyttas från demokratiskt valda personer till skolföretag. Sonia Exley (2017) lyfter flertalet författare som berör denna förändring i skolvärlden. Bland de finns Stephen Ball och Carolina Junemann (2012, s.21) som pekar bland annat på den frihet att bestämma över undervisningsplaner som givits skolföretag.

Denna oro skulle kunna översättas till ett incitament i att undersöka hur olika moment undervisas om i den svenska skolan. Visserligen går det att påstå att svenska gymnasieskolor är hårdare reglerade i vad som ska undervisas än den lättnad som införts i England men det skapar ändå en fundering kring huruvida vinst påverkar planering eller inte.

John Chubb och Terry Moe (1988) har gjort en studie där de jämför privata och offentliga aktörer i USA. De lyfter fram att privata skolor kan vara bättre i många avseenden och attraherar elever och föräldrars intresse. De lyfter ett exempel att katolska skolor i USA väljs som en följd av deras religiösa inriktning och att detta är ett "säljobjekt" på skolmarknaden (ibid., s.1070). Vidare lyfter de också rektorers autonomi. Vad gäller makten över hur skolan ska vara organiserad så tenderar privata aktörers rektorer att ha ett större inflytande än rektorer på

offentliga skolor (ibid., s.1073-1074). Om dessa tendenser även finns i svensk skola på den nivån att inflytandet når planering av lektionsupplägg kring känsliga ämnen återstår att se.

En annan studie visar att det går att härleda en korrelation mellan låga betyg och en mer konfliktfylld skolmiljö. Dålig självkontroll leder både till just låga betyg och ökad konfliktbenägenhet (Kuhnle, Hofer & Kilian, 2011, s.33). Således är det möjligt att en oberoende faktor som påverkar undervisningen i mer känsliga ämnen är vad eleverna som går på skolan har för betyg. Det är därför möjligt att lärare som undervisar på gymnasiet delvis styrs av vad hans elever har för betyg. Detta är inget som specifikt ska undersökas i denna studie men en ledstjärna i urvalet av skolor som ska ingå i datainsamlingen.

2.3 Tidigare forskning – sammanfattning

Mycket i den tidigare forskningen verkar peka mot att skolvärlden har förändrats i och med marknadsiseringen men också att förändringar letar sig in i klassrummet. Det tycks inte enbart vara styrdokumenterna som styr utan andra förändringar påverkar också (Fredriksson 2010; Chubb & Moe, 1988). Motivet till att låta privata aktörer ta över tidigare stats- eller kommunaldrivna angelägenheter ligger i att effektivisera och förhoppningen om att konkurrens ska få fram de bästa skolorna är centralt (Van de Walle, 2010, s.7-9).

Sprungen ur denna forskningspresentation är förhoppningen att en undran väckts om huruvida svenska gymnasielärare i samhällskunskap förändrar sitt beteende i klassrummet när det kommer till känsliga ämnen beroende på vinst eller inte.

3. Teori

Marknadiseringen har således förändrat den svenska skolan på en del sätt. För att analysera lärares tillvägagångssätt, hur de förhåller sig till skolan och sedermera vad de har i åtanke när de planerar sina lektioner så kommer Fredrikssons förhållningssätt (2010, s.89-116) samt Ljunggren och Unemar Östs modell över kommunikativa strategier (2010, s.35) att användas. Först presenteras förhållningssätten, sen modellen och därefter en analysmodell som är en kombination av dessa två.

3.1 Idealtyper – lärares förhållningssätt

För att analysera intervjuerna kommer Fredrikssons fyra förhållningssätt att användas som idealtyper. Dessa är något omformulerade med tanke på studiernas olika syften men i stora drag används en liknande utformning. Han presenterar det som fyra olika dimensioner och baserar dessa på en enkät som lärare har fått besvara. Fredriksson har långt fler perspektiv än vad som här kommer att presenteras då denna studie enbart är fokuserad på undervisningssituationer. De förhållningssätt som Fredriksson presenterar översätts här till idealtyper och benämns som det byråkratiska, professionella, marknadsanpassade och brukarinriktade (2010, s.89-116). Dessa används för att kunna urskilja om det finns en koppling mellan förhållningssätt och benägenhet att undervisa på ett visst sätt samt om ett visst förhållningssätt till större del tenderar att luta sig mot huvudmannens åsikter vid planering av undervisning om känsliga ämnen.

Den byråkratiska läraren ser till styrdokument och lutar sig mot dessa när hen motiverar sitt val av undervisning. Tanken är att en lärare som har ett byråkratiskt förhållningssätt sätter styrdokument över risker för att känsliga ämnen ska landa fel i klassrummet. Detta då hen anser att styrdokument är framtaget för att efterlevas och själva syftet med skolan och undervisningen ligger däri.

Den professionella läraren har ett stort kollegialt förtroende och lägger stor vikt vid sin och sina kollegors utbildning. Hen sätter beprövad erfarenhet högt upp på listan över vad som ska avgöra vad som sker i klassrummet.

Den marknadsanpassade läraren ser till skolans profil när hen planerar undervisning och vill hålla sig väl med så väl skolledning som elever. Skolans anseende finns alltid med i bakhuvudet och att vara lojal mot sin skola är en del av arbetet.

Den brukarinriktade läraren inkluderar sina elever i utformningen av undervisningen. Elevernas intressen och viljor styr terminsplaneringar och deras vårdnadshavares förväntningar försöker

bemötas. Det kan beskrivas som att den brukarinriktade läraren ser varje klass som unik och att det därför är nödvändigt att anpassa undervisningen efter eleverna.

På vilka grunder en lärare väljer att lägga upp sin lektion kan i princip ses som kärnan i undersökningen då motivet är att studera vinstintressets påverkan på undervisningssituationer. Fredriksson lyfter att skolans profil har betydelse för lärare, inom det marknadsorienterade förhållningssättet, när de planerar kursens innehåll (2010, s.106). Dock framgår det inte på vilket sätt och vilka avvägningar som kan tänkas spela in när det kommer till risk för konflikt kring känsliga ämnen.

3.2 Kommunikativa strategier – undervisningssätt

För att kunna analysera intervjuerna i huruvida lärare är tillåtande eller inte gentemot diskussion i klassrummet kommer Ljunggren och Unemar Östs modell (2010, s.35), över hur olika lärare väljer att ta sig an ämnen som kan beskrivas som känsliga, att användas. Modellen baseras på 287 lärares svar kring kommunikativa strategier när det råder meningsskiljaktigheter. De olika tillvägagångssätten kommer även i denna studie att benämnas som kommunikativa strategier vid analysen av intervjuerna för att vidare se om det finns något mönster som beror på vilken huvudman lärare arbetar för.

Tanken är att identifiera tillvägagångssätt och anledning till val av detta tillvägagångssätt. Vad det är som har lett till att läraren väljer att gå till väga på det sätt som hen gör. Det som kan beskrivas som en hypotes inför studien, grundat i den tidigare forskningen, är att det finns en möjlighet att den marknadsanpassade läraren intar rollen som ”avvisaren” eller ”fostraren” (Se *Figur 1*). Alltså att en lärare som arbetar på en vinstdrivande skola i större utsträckning försöker undvika diskussioner om känsliga ämnen.

Figur 1. Kommunikativa strategier

Kommunikativ strategi	Kontroversacceptans	
	Hög	Låg
Normdialog	<p>1 DEBATTLEDAREN låter eleven ifråga motivera sina åsikter. Ger övriga i gruppen chansen att kommentera. Ger själv så objektivt som möjligt sin syn på saken.</p>	<p>2 FOSTRAREN förhindrar fortsatta uttalanden från eleven under lektionen, men diskuterar den enskilt med eleven. Beror på vad det gäller men vill undvika att alla elever blir indragna i diskussionen.</p>
Normförmedling	<p>3 NORMFÖRMEDLAREN öppnar för diskussion samt gör en tydlig markering om vad han/hon reagerar på i elevens uttalande. Berättar hur samhället ser på ett sådant uttalande. Hänvisar i förekommande fall till aktuella lagutrymmen.</p>	<p>4 AVVISAREN förhindrar dialog och markerar sitt avståndstagande. Motiverar kort varför. Om eleven vill fortsätta föra fram sina åsikter så kommer den att avisas.</p>

(Ljunggren & Unemar Öst, 2010, s.35)

Modellen är idealtyper av kommunikativa strategier och förväntan att kunna identifiera alla lärare med en specifik strategi är inte målet. Modellen kommer att användas för att placera olika typer av svar i olika strategier för att följaktligen kunna se om det finns ett mönster som beror på vilken huvudman en lärare arbetar för. Den mest relevanta uppdelningen för denna studie är huruvida lärare befinner sig i hög respektive låg kontroversacceptans. Det ger en indikation på om läraren i fråga har en tillåtande eller avståndstagande attityd gentemot diskussioner i klassrummet som berör känsliga ämnen.

3.3 Analysmodell

Baserat på Fredrikssons förhållningssätt (2010, s.89-116) och Ljunggren och Unemar Östs kommunikativa strategier (2010, s.35) är följande analysmodell framtagen med syfte att kunna analysera intervjuvaren för att sedan ställa det mot vilken typ av huvudman de arbetar för.

Figur 2. Analysmodell

	Byråkratische läraren	Professionella läraren	Marknadsanpassade läraren	Brukarinriktade läraren
Debattledaren				
Normförmedlaren				
Fostraren				
Avvisaren				

Tanken med modellen är att utröna om det finns ett mönster i vilka typer av lärare som väljer vilka kommunikativa strategier. En lärare kan givetvis ta plats under flertalet idealtyper och således kommer typiska svar att analyseras. Exempelvis så kan en lärare beskriva att hen jobbar primärt efter styrdokumentet, den byråkratische läraren, men samtidigt har ett nära samarbete med sina kollegor, den professionella läraren, och sedermera ha en kommunikativ strategi som passar in på ”normförmedlaren”.

Ytterligare ett exempel är den hypotes som kan sägas vara bakgrunden till att denna studie genomförs. En förväntan som baseras på den tidigare forskningen är att det föreligger en möjlighet att den marknadsanpassade lärare som arbetar hos en huvudman där det finns ett vinstintresse har en kommunikativ strategi som går att likna vid ”fostraren” eller ”avvisaren” för att undvika konflikt och diskussion i klassrummet.

4. Forskningsfrågor

Undersökningens syfte är att studera om det förekommer olika typer av strategier i att behandla känsliga ämnen i svenska gymnasieskolor beroende på vilken huvudman en lärare arbetar för. Inom den svenska skolan finns många faktorer som kan påverkas av en marknadsivering och mycket har tidigare studerats. Något som däremot inte har undersökts är om det på grund av marknadens mekanismer också finns skillnader i hur lärare lär ut och om tillvägagångssätt är beroende av vilken typ av huvudman som är ansvarig för skolan.

Har lärare inom olika skolformer olika kommunikativa strategier för att ta sig an känsliga ämnen i samhällskunskapsundervisningen?

Påverkar huvudmannen lektionsupplägget kring känsliga ämnen och i så fall, påverkas lärare olika beroende på vad de har för förhållningssätt gentemot skolan?

5. Metod

Undersökningen genomfördes med en kvalitativ metod. Anledningen till detta är föreställningen om att forskningsfrågorna bäst besvaras om lärare får möjlighet att reflektera över sina tillvägagångssätt och vad de baserar val av lektionsupplägg på. Strävan efter att få utvecklade svar om hur lärare undervisar om specifika ämnen anses bäst besvaras av personliga intervjuer där lärare får tid på sig att förklara och beskriva deras tillvägagångssätt i klassrummet (Esaiasson et al., 2017, s.244).

Vidare går det att lyfta observation som alternativt val av metod. Ett argument är att utifrån rådande situation med Covid-19, Coronaviruset, blir observation på svenska gymnasier en direkt omöjlighet. Det går givetvis att delta i distansundervisningen men detta bedöms vara alltför långt från det som ska undersökas, det vill säga tillvägagångssätt i klassrummet. Bortsett från rådande omständigheter går det vidare att argumentera för intervjuer då en del av resultatet innehåller vad lärare har i åtanke när de planerar sina lektionsupplägg. Genom observationer blir det svårt att besvara detta. Enligt Esaiasson et al. (ibid., s.315) är observationsstudier inte lämpliga för att ta reda på ”människors intentioner med sina handlingar” (ibid.) vilket är en del av denna studie.

Observationer är bra i de fall då det går att anta att det kommer föreligga en skillnad mellan vad personer säger att de gör jämfört med vad de faktiskt gör (ibid.). Det är möjligt att lärare uttrycker sig mer i termer av vad de har för idealbild av vad en lärare bör göra än hur de själva agerar i klassrummet. Dock bedöms denna effekt dämpas av anonymitet och att de intervjuade befinner sig på en trygg plats där enbart intervjuaren och de själva kan höra vad som sägs. Esaiasson et al. (ibid., s.267) lyfter just anonymitet som en väg att gå för att få intervjupersonen mer frispråkig och villig att ställa upp.

Vad gäller studiens möjlighet till att hävda teoretisk mättnad, alltså att det ska gå att påstå att ytterligare typer av svar troligtvis inte finns (ibid., s.237), så kan antalet intervjuer, tio stycken, ses som en motivering till att det mer rör sig om en pilotstudie för att kunna få en indikation på tendenser hos lärares tillvägagångssätt. Detta kommer vidare diskuteras i avsnittet ”Metoddiskussion”.

5.1 Design

För att undersöka om undervisningen skiljer sig åt och om hur lärare väljer att behandla känsliga ämnen beroende på om en skola är vinstdrivande eller icke vinstdrivande så var tanken att ha

med skolor som är så olika som möjligt men med en likhet i respektive kategori som har egenskapen av att vissa är vinstdrivande och andra är icke vinstdrivande. Det är således en variant av teoriprövande jämförande ”mest olika-design”, inom respektive kategori, som är avsikten (ibid., s.41-43, 104-106).

Då det går att hävda att en klass med ett generellt sett lägre betygssnitt har en högre risk att hamna i konflikt (Kuhnle, Hofer & Kilian, 2011, s.33) så var avsikten att försöka intervjua lärare som undervisar på olika skolor vars elever har olika medelvärde på antagningsbetyg. Tanken var att undvika att en oberoende faktor spelar in utan att ha kontroll över det. Det går att benämna som en kontrollvariabel (Esaiasson et al., 2017, s.126) som kan tänkas påverka lärares tillvägagångssätt i hur de presenterar olika typer av undervisningsinnehåll och som inte har att göra med huvudmannskapet.

Förhoppningen låg i att antingen kunna bekräfta eller dementera att vinstintresset på skolor styr undervisningsupplägg när det kommer till känsliga frågor. Genom att få in så många tänkbara variabler som möjligt som skulle kunna ha effekt på undervisningen så väntades resultatet bli starkt om det exempelvis visar sig att det råder lika synsätt inom kategorierna vinstdrivande och icke vinstdrivande men alltså skiljer sig åt dem emellan (ibid., s.106).

”Mest olika-design” används för att minimera risken att en möjlig skillnad mellan de jämförda fallen beror på andra faktorer än vinstintresset. Om skolorna inom respektive kategori, vinst eller icke-vinst, är relativt olika så går det att påstå att trovärdigheten är hög för ett möjligt resultat som pekar på skillnader som bara existerar om kategorierna jämförs. Om resultatet visar på stora skillnader i lärares tillvägagångssätt mellan kategorierna så går det att peka på att det man faktiskt har mätt är det som har betydelse för de olika resultaten (ibid., s.58).

Tanken är således att om exempelvis en skola som har höga antagningskrav och en skola som har låga antagningskrav inom kategorin ”skola med vinstintresse” ger resultatet av liknande svar från de intervjuade lärarna och samtidigt skiljer sig åt gentemot svaren inom kategorin ”skola utan vinstintresse” som i sin tur har liknande svar oberoende antagningskrav så går det att argumentera för att det kan vara vinstintresset som påverkar dessa skilda svar.

Metoden har varit personliga intervjuer med lärare, en fysisk och nio digitalt. En anledning var att intervjupersonerna skulle ges möjlighet att utveckla sina svar och att öppna frågor sågs som en tillgång i denna undersökning. Esaiasson et al. (ibid., s.243-244) skriver om ”Komplexiteten i frågor och svar.” (ibid., s.243) och menar att svarspersonerna ofta tenderar att svara snabbt och kort när det kommer till enkäter medan personliga intervjuer oftast leder till mer komplexa

och utvecklade svar. Fördelen med personlig intervju i denna undersökning går att beskriva utifrån komplexa svar då det var av relevans att låta svarspersonerna utförligt beskriva hur en lektion om känsligare ämnen går till.

Det är också svårt att på förhand formulera svarsalternativ eller att i skrift, för svarspersonerna, beskriva ett undervisningsförlopp. Vidare fanns även möjligheten för den som intervjuar att förklara vad frågorna innebär och därmed är det större chans att frågorna leder till relevanta svar (ibid., s.244). Detta ökar validiteten genom att det förbättrar säkerheten i att de uppfattar frågorna på det sätt som är avsett och således ger svar på det som faktiskt ska besvaras.

Ytterligare en fördel med personliga intervjuer, som vägdes in, var bland annat att man kan påstå att svaren blir mer autentiska. Anledningen till detta är att man träffas, fysiskt eller digitalt, och på så vis har kontroll över att personerna exempelvis inte har någon som står bredvid och lyssnar som kan påverka svaren, vilket skulle kunna ske om man gör en intervju per telefon, och att de som intervjuas i högre grad är måna om att svaren representerar denne eftersom de inte är anonyma för intervjuaren. Det är lättare att vara oseriös via exempelvis enkäter (ibid., s.242-243). Att intervjuerna till störst del genomfördes digitalt skulle kunna innebära att någon utomstående har påverkat ”utanför bild” men denna risk bedöms som låg. Denna risk kan påstås ha försvunnit helt i de fall då läraren som blev intervjuad var hemma som en följd av stängda gymnasieskolor.

Något som kan vara problematiskt med personliga intervjuer är något som Esaiasson et al. (ibid., s.243) kallar för intervjuareffekter. Bland annat finns en risk att den som blir intervjuad rättar sina svar efter vad hen tror att den som intervjuar vill höra. Om intervjun exempelvis handlar om undervisning kan det finnas en risk i att lärare överdriver hur väl ämnesplanen följs och att de påstår att eleverna får mer från klassrummet än vad som faktiskt är fallet. Detta fanns emellertid i åtanke och förhoppningen var att anonymitet gav samtalet en mer autentisk prägel samt att antalet intervjuer ändå ger en bredare bild av hur det ser ut.

Med tanke på de speciella omständigheterna med Covid-19 har även intervjupersonerna i närområdet direkt erbjudits möjligheten att genomföra intervjun på distans. Att erbjuda alternativ är något som rekommenderas, i en undersökning, om det är så att någon deltagare tvekar att vara med på grund av datainsamlingsmetoden (ibid., s.241) men fanns alltså med som ett alternativ direkt på grund av rådande situation. Syftet med att ha det erbjudandet redan inledningsvis var en förväntad ökad vilja att delta. En önskan om ett fysiskt möte framfördes

dock till de i närområdet med en högre grad av personlig kontakt och kontroll över intervjusituationen i åtanke (ibid., s.242-243).

Svaren har analyserats i två steg. Steg ett var att identifiera lärares tillvägagångssätt i undervisning om känsliga ämnen genom modellen över kommunikativa strategier (Se *Figur 1*). Det främsta fokuset var att finna svar som indikerade låg eller hög kontroversacceptans. Svaren analyserades genom att för ”debattledaren” hitta svar som tyder på att läraren fungerar som en moderator av diskussionen i klassrummet och låter alla komma till tals samtidigt som hen lyfter perspektiv som inte eleverna tar upp i syfte att ha en så objektiv diskussion som möjligt. ”Normförmedlaren” har också en hög acceptans för diskussion i klassrummet men redogör tydligt för eleverna vad olika ståndpunkter innebär och vad som är samhällets syn på olika uttalanden. Denna kommunikativa strategi kan beskrivas som att den är tillåtande i att elever ska få säga vad de vill men samtidigt inte låter opassande åsikter passera utan kommentar.

När det kommer till ”fostraren” och ”avvisaren” är kontroversacceptansen låg. ”Fostraren” är dock redo att diskutera med en elev men då enskilt för att undvika en klassrumsdiskussion som engagerar alla elever. ”Avvisaren” i sin tur motiverar kort varför hen inte vill bemöta eller diskutera en fråga och tillåter inte eleven att fortsatt föra fram sina åsikter.

Vidare i steg två så analyserades lärares förhållningssätt till skolan genom idealtyper. Avsikten var att kunna identifiera lärarens förhållningssätt till sin huvudman och vad läraren grundar sin lektionsplanering i. Den byråkratiska idealtypen identifieras genom att svar består av styrdokument som grund för lektionsplaneringar. Svar som handlar om exempelvis samplanering med kollegor eller stor tillit till beprövad erfarenhet kommer att klassas som den professionella idealtypen. Vidare kommer svar som berör elevsammansättningar eller elevers förkunskaper som grund för lektionsupplägg att ses som den brukarinriktade idealtypen. Svar som lägger vikten vid skolans profil eller som indikerar att det tas stor hänsyn till skolledning och att vara lojal går i linje med den marknadsanpassade idealtypen.

5.2 Intervjuernas uppbyggnad

Den intervjumetod som användes går att beskriva som en informantundersökning (Esaiasson et al., 2017, s.235-236) eftersom tanken var att få svar på forskningsfrågorna genom att använda personer på berörda skolor som källa till hur lärare på vinstdrivande skolor respektive icke vinstdrivande skolor förhåller sig till sin huvudmans åsikter när de planerar lektioner. Dock kan det tilläggas att den inte är en renodlad variant av informantundersökning på det viset som Esaiasson et al. (ibid., s.236) lägger fram där det beskrivs som en kumulativ intervju där nya

frågor kan komma att dyka upp till framtida intervjuer. Den här undersökningen bestod istället av främst förbestämda frågor (Se *Bilaga 1*). Detta med anledning av den specifika frågeställningen om känsliga ämnen i undervisningen och inga generella intressen av organisationen i stort.

I viss mån går det dock att beskriva intervjuerna som kumulativa då vad som anses vara ett känsligt ämne kan variera från skola till skola (Ljunggren et al., 2015, s.12-15; Långström & Virta, 2011, s.240). Den grundläggande tanken var att ta reda på hur olika lärare tar sig an känsliga ämnen och vad det är på just deras skola vet de bäst själva. Alltså vad det är som brukar väcka kontrovers i klassrummet.

Frågorna var semistrukturerade och det fanns sedermera utrymme för möjliga följdfrågor beroende på vad svarspersonerna sa. Huvudfrågorna bibehölls för att samtalet skulle hålla sig till ämnet då det är ett specifikt område som behandlas men samtidigt fanns det utrymme för följdfrågor och för svarspersonen att tala mer fritt så att stämningen skulle vara avslappnad och inte som att intervjuaren ställer svarspersonen mot väggen.

5.3 Urval

En urvalsaspekt var att skolorna skulle vara så olika som möjligt förutom huvudmannaskapet. Från början var tanken att intervjua lärare på minst två friskolor som är vinstdrivande, två friskolor som är icke vinstdrivande samt två kommunala skolor. Då rådande omständigheter kring Covid-19 verkar ha resulterat i en försiktighet bland både rektorer och lärare i att avsätta tid för annat än den primära verksamheten (Personlig kommunikation, 8 maj 2020, 7 maj 2020, 6 maj 2020, 5 maj 2020, 30 april 2020, 27 april 2020) så föll delvis tanken om ett strategiskt urval utifrån bland annat medelbetyg vid antagning. Istället gjordes en insats i att överhuvudtaget få till intervjuer vilket tycktes resultera i något som ändå går att likna vid en ”mest olika-design”. Intervjuerna genomfördes med lärare från olika delar i Sverige och med skiftande betygsnivåer bland eleverna (Se *Bilaga 3 & Bilaga 4*).

Urvalet går att beskriva som att det först var av strategisk karaktär som sedermera övergick till slumpmässigt urval. Resultatet av urvalet blev dock ändå relativt likt det som var tanken från början då lärarna hade olika mycket erfarenhet, arbetade för olika typer av huvudmän, olika åldrar, olika kön och skolorna hade olika medelvärde på intagningspoäng (Se *Bilaga 3 & Bilaga 4*). Detta gjorde också att principen ”maximal variation” (ibid., s.273) till viss del uppfylldes vilket i denna undersökning innebar att det bland annat var önskvärt att finna variation i kategorierna ålder och tid för avslutad utbildning bland intervjupersonerna. Tankegången om

att ha med fler från kategorin friskolor utan vinstintresse föll dock på grund av dessa lärares svarsfrekvens. Det ses dock inte som en stor brist i undersökningen då den huvudsakliga uppdelningen, vinst eller inte, landade på hälften i respektive kategori (Se *Bilaga 3*).

Förhoppningen var att säkerställa att den oberoende variabeln, vinstintresse, är det enda som skiljer sig i påverkan av beroende variabeln, tillvägagångssätt och vad lärare baserar lektionsplanering på. Således var det ett försök att utesluta att det är andra oberoende variabler som skulle påverka resultatet.

5.4 Etiska överväganden

I enlighet med informationskravet framgick det för intervjupersonerna att de är del av en studie och att avsikten med intervjun är att få svar på en vetenskaplig frågeställning. Det framgick även att det är ett examensarbete med utgångspunkt på Göteborgs universitet och vad resultatet ska användas till. Det framgick också att intervjupersonerna kunde avbryta i vilket skede av intervjun som helst (Vetenskapsrådet, u.å., s.7, Se *Bilaga 1*).

Formen av intervju gjorde det relativt enkelt att följa samtyckeskravet då det i samband med att intervjun skulle börja informerades om rätten att avbryta (Se *Bilaga 1*). Samtycket dubbelkollades även efter upplästa premisser då intervjupersonen fick bekräfta att hen var med på förutsättningarna. Vidare kommer en eventuell vilja att strykas ur studien att tillmötesgå (Vetenskapsrådet, u.å., s.9-10) under förutsättningar att det sker inom rimlig tid.

För att tillmötesgå konfidentialitetskravet så kommer information som kan hota anonymiteten hos intervjupersonerna att uteslutas. Förutom att de intervjuade inte kommer att namnges så kommer inte heller skolornas namn där intervjupersonen jobbar publiceras. Beslutet om denna anonymitet följer efter ett övervägande då slutsatsen blev att resultatet för studien inte påverkas (ibid., s.12-13).

I enlighet med nyttjandekravet kommer insamlat material under denna studie enbart att användas för vetenskapligt syfte. Således kommer materialet inte att säljas vidare för kommersiella syften eller förpassas vidare till berörda myndigheter. Intervjupersonerna ska känna sig trygga i sin anonymitet och att syftet enbart är att bidra till denna undersökning (ibid., s.14).

6. Genomförande

Till en början gjordes en genomgång av Göteborgsregionens sammanställning av slutantagningen till gymnasieskolor från föregående år (2019). Ett urval av skolor med höga respektive låga antagningspoäng samt typ av huvudmannaskap gjordes. Därefter skickades mail (Se *Bilaga 2*) till utvalda lärare på respektive skola. Som tidigare beskrivet framgick det ganska snabbt att det var svårt att få till intervjuer med det tillvägagångssättet då urvalet bestod av relativt få skolor. Beslut togs att istället fokusera på att få iväg ett mail till så många lärare som möjligt oberoende av antagningspoäng och aspekten geografi.

På de skolor som hade hemsidor där lärares undervisningsämne framgick kontaktades lärarna direkt och på de skolor där undervisningsämne eller kontaktuppgifter helt saknades kontaktades rektorer om en önskan att få den informationen. Sammanlagt kontaktades 85 lärare och 18 rektorer. Det var 11 lärare och en rektor som kontaktades inom den kommunala verksamheten, 55 lärare och 10 rektorer på friskolor med vinstintresse och 19 lärare och 7 rektorer på friskolor utan vinstintresse. Snedfördelningen i antalet kontaktade inom respektive kategori berodde på att svarsfrekvensen skilde sig mycket åt. Fyra lärare på kommunala skolor, en lärare på friskola utan vinstintresse och fem lärare på friskolor med vinstintresse intervjuades.

En intervju genomfördes på plats på en gymnasieskola medan de övriga nio intervjuerna genomfördes digitalt. Många lärare arbetade hemifrån på grund av Covid-19 och även de som befann sig i närområdet uttryckte därmed att de ville göra intervjuerna digitalt. Intervjuerna utfördes utan några tekniska missöden och den digitala kontakten som ersatte ett fysiskt möte innebar inga uppenbara problem. Det fysiska mötet renderade dock i att det tidvis blev spring i lärarrummet men då avbröts intervjun tillfälligt och efter en bedömning om hur den intervjuade uttryckte sig så var det inget som hindrade autenticitet eller frispråkighet. De genomfördes under perioden 27 april till 15 maj 2020 på vardagar mellan klockan 9.00-15.00 efter önskemål från de intervjuade.

Baserat på metodrekommendationer i samband med intervjusituationen (Esaiasson et al., 2017, s.278) så har intervjuerna lyssnats igenom, några gånger per intervju, med penna och papper till hands för att notera tidpunkter för användbara svar. Därefter har de relevanta delarna skrivits ut ordagrant och sedermera har ett urval bland dessa använts i analysen. I analysen har vissa citat använts i sin helhet och vissa kortats ner för att få sammanhängande meningar.

7. Resultat

I den första resultatdelen presenteras variationen bland de intervjuade. Detta för att ge en bild av den variation bland de intervjuade som har uppnåtts. I den andra resultatdelen kommer en analys av lärares kommunikativa strategier att göras genom att lyfta citat från intervjuerna. Kategoriseringen kommer att utgå från Ljunggren och Unemar Östs modell (2010, s.35, se *Figur 1*) som syftar till att identifiera lärares tillvägagångssätt i klassrummet när det kommer till hur de tar sig an känsliga ämnen i klassrummet.

Vidare kommer en kategorisering att göras genom idealtyperna som baseras på Fredrikssons förhållningssätt (2010, s.89-116). Syftet är att synliggöra eventuella mönster som kan bero på vilken huvudman de intervjuade lärarna har. Integrerat i denna del kommer även resonemang kring vad de baserar sina tillvägagångssätt på att presenteras.

Resultatet kommer att presenteras med citat från intervjuerna för att uppnå en transparens i vad som ligger bakom resonemangen (Esaiasson et al., 2017, s.232). Lärarna är anonyma och därför benämns de som ”Anställd på kommunal skola”, ”Anställd på friskola med vinstintresse” respektive ”Anställd på friskola utan vinstintresse” följt av en tilldelad siffra som varje intervjuad får.

7.1 De intervjuade

Variationen mellan lärarna som intervjuades bedöms som relativt stor. Studien består utav tio lärare som undervisar i samhällskunskap på svenska gymnasieskolor. Fem av lärarna jobbar på vinstdrivande skolor och fem av lärarna jobbar på icke vinstdrivande skolor. Bland lärarna var det stor spridning på hur lång erfarenhet de hade av undervisning i ämnet samhällskunskap. De jobbade på olika typer av skolor sett till aspekten yrkes- eller studieförberedande program och även medelvärdet på intagningsbetyg till skolorna var varierande. Vidare arbetade lärarna i olika delar av södra Sverige (Se *Bilaga 3 & Bilaga 4*).

Då anonymiteten ska bibehållas nämns inte lärarnas individuella ”egenskaper” mer än att det går att hävda att det fanns en god variation även inom kategorierna vinstdrivande respektive icke vinstdrivande förutom sett till aspekten erfarenhet av att undervisa i ämnet samhällskunskap. Det var till stor del mer erfarna lärare som arbetade på skolor som inte var vinstdrivande (Se *Bilaga 4*).

7.2 Kommunikativa strategier

Det som tycktes ligga till grund för lärares relation till diskussioner i klassrummet var en syn om att det bör finnas med som en del av samhällskunskapen. Detta var typiska svar som framkom redan innan frågan om diskussioner ställdes explicit:

En typisk samhällskunskapslektion brukar vara en föreläsning, gruppdiskussion eller reflektion och...ja, det är väl ungefär så i regel, det normala (Anställd på kommunal skola 4).

Både redovisningsform och också sättet att ta emot ny information varierar under lektion så att det kan vara allt ifrån diskussioner till att man har paneldebatter eller dueller, har vi haft också, men vi har också jobbat med (...) etiska dilemman i grupp (Anställd på friskola med vinstintresse 5).

Detta identifierades som att det ses som en självklar del av undervisningen då det framkommer i svar spontant utan att diskussion nämnts av intervjuaren. Under intervjuerna framkom beskrivningar som kan appliceras på ”debattledaren” och ”normförmedlaren”. Svar som indikerar på ”avvisaren” som kommunikativ strategi framkom vid den explicita frågan om tillvägagångssätt i känsliga ämnen (Se *Bilaga 1*). ”Fostraren” kan delvis sägas ha identifierats men då i den mening att lärare förhindrar fortsatta diskussioner om det spårar ur i form av exempelvis skrikande mellan elever. Detta bedöms inte vara relevant då det mer handlar om ett drägligt klassrumsklimat än en tillåtande atmosfär.

”Normförmedlaren” har en hög kontroversacceptans men vill samtidigt vara tydlig i hur samhället ser på saken och ställer sig inte objektiv till elevers uttalanden:

Ibland då kanske, att jag är väldigt tydlig att jag berättar vad jag tycker vad som är den allmänna bilden (...) indoktrinera kanske och sen släpper man ämnet fritt så att dom vet så att det inte bara är; (...) vad tycker du om det här? (...) Det är viktigt att dom här eleverna som kanske känner sig med HBTQ och sådant att dom får höra vad som är den allmänna bilden och inte bara behöver (...) sitta där och höra andra säga jättedumma saker om en (Anställd på friskola med vinstintresse 1).

Någonting som jag försöker pränta in i eleverna är att godtyckligt tyckande om saker och ting är ganska meningslöst i alla fall om... dom får givetvis tycka vad dom vill men pratar vi argumentation och i ämnet samhällskunskap så är det...

det här lösa tyckandet att... jag tycker såhär... det är ganska ointressant utan då får vi i så fall utgå ifrån fakta. Vad vi vet och sen så kan man utifrån en faktabas forma sig en åsikt om någonting (Anställd på kommunal skola 1).

Dessa exempel ger ett uttryck för att man inte förutsättningslöst kan tillåta diskussion i klassrummet om känsliga ämnen. Båda citaten lyfter att opassande åsikter eller tyckande utan grund kommer att bemötas och resoneras kring men att det ändå ska lyftas i klassrummet. När ”debattledaren” framkom analyserades en roll hos läraren som kan beskrivas som moderator:

Jag försöker tänka att (...) konflikt är någonting positivt om man kan försöka se till att kanalisera det så att det blir att de [eleverna, förf. anm.] förstår att de behöver vara respektfulla mot varandra (...) och att, du behöver inte respektera personens åsikter men däremot personen i fråga (Anställd på friskola med vinstintresse 2).

Där har vi tänkt lite så här att vi ska ta ett perspektiv som eleverna inte vanligtvis stöter på. Och det har varit det perspektivet, vad faktiskt migrationen kan ge för utvecklingsmöjligheter. (...) Vi tänker ju att man lär sig bättre om man får testa sina tankar tillsammans med andra i en grupp (...) Så därför är det ju diskussion och reflektion tillsammans är ju en grundpelare skulle jag säga (Anställd på kommunal skola 2).

Huvudsaken är att alla elever ska få komma till tals och att läraren kliver in om samtalet behöver bli mer objektivt genom att lägga till ett perspektiv som eleverna kanske har missat. Det kan beskrivas som att dessa citat ger uttryck för att den kommunikativa strategin är att elever får säga sina och höra andras åsikter vilket går att applicera på ”debattledaren”.

Analysen resulterade även i att ”avvisaren” synliggjordes, dock enbart inom kategorin vinstdrivande skolor. Detta citat visar på ett exempel där den kommunikativa strategin anpassas efter att det är ett känsligt ämne som ska behandlas:

Till exempel när man pratar om genus och normer är det ofta ett ämne som är svårt att närma sig utan att elever, och framförallt killar då, slår bakut, dom känner sig anklagade (...) det ofta blir väldigt upprört. (...) Senast vi jobbade med normer då hade vi ju mer sådana här korta frågor dom skulle ta ställning till och det gjorde dom individuellt, så då har jag nog undvikit gruppdiskussioner faktiskt (Anställd på friskola med vinstintresse 5).

Så som modellen för kommunikativa strategier presenteras så är det utifrån en situation där en diskussion är på väg att uppstå och att läraren då förhindrar fortsatt dialog (Se *Figur 1*). Detta citat gör gällande att läraren redan från början undviker möjligheter för diskussion men det tolkas som att det är samma bakomliggande incitament, att förhindra diskussion.

Sammanfattningsvis går det att beskriva lärares kommunikativa strategier som att de varierar när de kommer till diskussioner kring känsliga ämnen i klassrummet. Sammanställningen visar förekomster av svar beroende på vinstintresse eller ej:

Figur 3. Kommunikativa strategier – förekomst av svar

	Debattledaren	Normförmidlaren	Fostraren	Avvisaren
Arbetar på vinstdrivande skola				
Arbetar på icke vinstdrivande skola				

Figuren visar att svar som kan appliceras på ”debattledaren” och ”normförmidlaren” förekommer inom båda kategorierna och att den kommunikativa strategin ”avvisaren” enbart förekommer inom kategorin vinstdrivande skolor. Något svar som indikerar ”fostraren” har inte identifierats mer än vid stökiga situationer och då inte kopplat till att det har att göra med en strategi för att ta sig an undervisningen i sig.

7.3 Idealtyper

De fanns exempel på svar hos de intervjuade som indikerade att samtliga idealtyper finns representerade hos lärarna. Den marknadsanpassade idealtypen representeras av följande svar:

Sen har ju [Skolans namn] en stark profil, ja men som handlar om lärande för hållbar utveckling och rättvisefrågor så det är klart att det är ju i fokus mycket också (Anställd på kommunal skola 2).

På skolan så har vi ju ett mål att arbeta så kreativt som möjligt vilket gör att man kanske blir lite formad till att söka nya vägar och nya uppgifter (Anställd på friskola med vinstintresse 4).

Båda citaten visar på en lojalitet mot skolan och dess profil då detta tas i beaktande när lektioner planeras och genomförs vilket går i linje med den marknadsanpassade idealtypen.

Sedermera gick det även att identifiera den professionella idealtypen, alltså att det kollegiala präglar undervisningen:

(...) oerhört starkt kollegialt på den här skolan faktiskt. Extremt starkt. (...) Alltså vi delar ju alla presentationer med varandra (...) Det finns en enorm kollegial stöttning som jag har hört från många andra som säger att den är unik på det sättet (Anställd på kommunal skola 2).

Jag och min kollega [kollegans namn], vi planerar mycket tillsammans (Anställd på friskola med vinstintresse 5).

Vid planering ges här en tillit till att man tillsammans med kollegor kan arbeta fram upplägg på lektioner och att den samlade kunskapen avgör vad som sker i klassrummet.

Det gavs även svar som indikerade en mix av idealtyper. Ett typiskt svar var att upplägget präglas av många faktorer:

Först och främst det som, det som styr mitt innehåll från början är ju naturligtvis styrdokumentet och ämnesinnehåll och målen som eleverna ska uppnå. Det är först och främst det. Sen så naturligtvis så diskuterar vi ju kollegialt. Alltså både formellt och informellt. Och sen så, så märker man ju att vissa klasser...man känner av att dom behöver prata mer om det här eller här behöver lägga ner mer tid på det här ämnesinnehållet och så vidare men det är ändå till syvende och sist [styrdokumentet, förf. anm.] som styr mitt ämnesinnehåll och vilka förmågor som eleverna ska utveckla. Huvudman har, jag tror nästan aldrig jag har lagt upp lektionsinnehåll utifrån huvudman (Anställd på kommunal skola 4).

Det går att utläsa att det tas hänsyn till styrdokument, byråkratiskt, elever, brukarinriktat och kollegor, professionellt. Huvudmannen var dock något som inte ingick i tankarna när lektioner skulle planeras.

När ett känsligt ämne inte togs upp för diskussion i klassrummet motiverades detta i något som går i linje med en brukarinriktad och byråkratisk idealtyp där varje klass ses som unik och utformningen av lektionerna beror på eleverna. Det beskrivs också att det inte går att undvika innehållet i sig vilket pekar på att styrdokument används för att motivera undervisning:

Jag väljer nog mycket utifrån att jag inte vill hamna i en situation där jag står och pratar om en sak men eleverna inte lyssnar på mig (...) där jag hamnar i underläge och det inte finns något förtroende för mig (...) jag kan ju inte skippa

fakta, dom behöver ju höra även om det provocerar (...) men jag försöker undvika en situation där jag kan bli utsatt för den här osäkra gruppen killar som ifrågasätter min auktoritet i just den frågan [genus, förf. anm.] (Anställd på friskola med vinstintresse 5).

Utifrån detta citat går det att utläsa att hen inte lägger upp en lektion om känsliga ämnen baserat på huvudmannens åsikter utan att elevgruppen gör det komplicerat att ha en öppen diskussion.

Sammanställningen av svar visar förekomsten av idealtyper inom respektive kategori:

Figur 4. Idealtyper – förekomst av svar

	Byråkratiske läraren	Professionella läraren	Marknadsanpassade läraren	Brukarinriktade läraren
Arbetar på vinstdrivande skola				
Arbetar på icke vinstdrivande skola				

Alla idealtyper framkom när typiska svar togs fram inom kategorierna vinst respektive icke vinst.

7.4 Resultatanalys

Om kommunikativa strategier och idealtyper slås samman ger det en bild som visar på att samtliga idealtyper finns representerade bland svaren. Vidare framgår det att ”fostraren” som kommunikativ strategi inte finns representerad när det kommer till att ta sig an känsliga ämnen.

Figur 5. Analysmodell – förekomst av svar

	Byråkratiske läraren	Professionella läraren	Marknadsanpassade läraren	Brukarinriktade läraren
Debattledaren				
Normförmedlaren				
Fostraren				
Avvisaren				

Utifrån resultatmodellen går det att se att "avvisaren" eller "fostraren" inte kombineras med den marknadsanpassade läraren i några svar. Detta förkastar den underliggande grundtanken för studien om att det utifrån tidigare forskning gick att anta att det skulle synliggöras svar som indikerade att det förekommer marknadsanpassade lärare som jobbar på vinstdrivande skolor och också väljer kommunikativa strategier som går i linje med "avvisaren" och "fostraren".

8. Slutdiskussion

När det kommer till hur samhällslärare resonerar kring hur de lägger upp sina lektioner om känsliga ämnen och huruvida de tar sin huvudmans åsikter i beaktande när de planerar eller inte så går det utifrån intervjuerna att se en tydlig autonomi och frihet. Ingen av de intervjuade lärarna säger sig vara hindrade från ledningshåll att ta upp ämnen i klassrummet som kan leda till kontrovers.

Det finns andra faktorer som tycks spela in i hur en diskussion ska föras i klassrummet som exempelvis stökiga klasser, hur verbal klassen bedöms vara, tidsaspekter, dåliga förkunskaper bland eleverna eller starka förutfattade meningar om politiska frågor. Dock lyser vinstintressets påverkan med sin frånvaro. Oavsett typ av huvudman, kommunikativ strategi eller idealtyp så beskriver lärarna en frihet och tillit till professionen från ledningshåll. Det svaret som kategoriserades som ”avvisaren” när det kommer till känsliga ämnen var inte baserat på en avvägning efter åsikter från en huvudman utan på eleverna och relationen till dem.

Även om både Fredriksson (2010) samt Chubb och Moe (1988) har presenterat studier som visar på en större makt hos rektorer så tycks den inte ha en påverkan på lärare i samhällskunskap på svenska gymnasieskolor när det kommer till upplägg av lektioner om känsliga ämnen. En möjlig anledning till detta är det som många av intervjupersonerna indikerar, att diskussion i ämnet samhällskunskap ses som ett oundgängligt tillvägagångssätt för att nå de kunskaper och förmågor som ligger i ämnets syfte. Det är helt enkelt för viktigt för ämnet i sig för att frångå.

Fredriksson (2010, s.92, 174-175) la vidare fram, i sin studie, att lärare på friskolor med vinstintresse i större grad är marknadsanpassade och således har lojalitet till skolan samt skolledning. Trots att den marknadsanpassade läraren framträdde, både på skolor med och utan vinstintresse, så var detta inget som gjorde att huvudmannens åsikter la grunden för lektionsplanering när det kommer till känsliga ämnen i samhällskunskapen.

För att återkoppla till oron om att makt över undervisning förflyttats från demokratiska instanser till företag (Exley, 2017) så går det åtminstone, utifrån denna studie, att hävda att samhällskunskapslärare i den svenska gymnasieskolan inte beskriver företagsliknande styrning som grunden för huruvida de har ett öppet klassrumsklimat eller inte när det kommer till diskussioner om känsliga ämnen. Diskussioner värderas högt och inget i intervjuerna gav indikationer på att det fanns en skolledning som gav instruktioner eller satte riktlinjer om hur en lektion i samhällskunskap, där det kan uppstå konflikter i klassrummet, ska bedrivas.

Således tycks alltså inställningen till diskussion i klassrummet, från ledningshåll, vila på demokratisk grund då lärare ges frihet i hur de tar sig an känsliga ämnen. Demokratifostran i form av att elever ska lära sig framföra och lyssna till åsikter (Skolverket, 2018) är inget som avgörs av att skolan är vinstdrivande eller inte utifrån denna studie.

8.1 Metoddiskussion

Om intervjuerna hade gett spridda indikationer på huruvida vinstintresset spelar roll för deras lektionsupplägg eller inte så hade det varit problematiskt för studien då den oberoende faktorn hade kunnat vara svår att identifiera. Sett till studiens reliabilitet så har det varit riskfyllt att frångå det strategiska urvalet. Nu visar dock intervjuerna på stor samstämmighet när det kommer till att vinstintresset inte påverkar lektionsupplägget i den bemärkelsen att lärare vågar ha uppe känsliga ämnen för diskussion, exempelvis både oberoende av elevunderlag och erfarenhet i undervisning om samhällskunskap. Även i det fall då läraren gav uttryck för att hen undvek diskussioner i ett ämne var det baserat på annat än huvudmannens åsikter.

Likaså aspekten att det uppstod en oönskad diskrepans i lärarnas erfarenhet av att undervisa i ämnet samhällskunskap som gick att finna mellan kategorierna av skolor, vinstdrivande och icke vinstdrivande, hade kunnat bidra till en eventuell oönskad påverkan av en irrelevant oberoende faktor. Resultatet visar dock på att den oberoende faktorn erfarenhet inte tycks ha någon påverkan i just detta fallet.

Utifrån detta går det att hävda att en låg grad av teoretisk mättnad har uppstått. Visserligen är det relativt få som har blivit intervjuade men samtidigt upprepar sig svaren i varje intervju när det kommer till om huvudmannen påverkar tillvägagångssätt i klassrummet eller inte. Detta i kombination med att allt från relativt nyexaminerade gymnasielärare till de som jobbat 15-24 år som lärare har blivit intervjuade. Då det enbart är 10 intervjuade lärare och fem inom respektive kategori, vinst eller icke-vinst, så hade ytterligare intervjuer krävts för att på ett förtroendeingivande sätt kunna påstå en högre grad av teoretisk mättnad men intervjuerna kan ändå peka på en tydlig typ av svar, att vinstintresset inte spelar roll när lärare väljer tillvägagångssätt kring känsliga ämnen i samhällskunskap.

8.2 Bidrag till läraryrket och förslag till vidare forskning

Uppsatsens syfte, att undersöka hur lärare undervisar och vad de baserar sina val av tillvägagångssätt på, beror på den tidigare forskningen som visar på förändringar i många av skolvärldens delar. Som presenterat så finns det mycket som har klarlagts när det kommer till

just en förändrad lärarroll och vilka aspekter som påverkar en lärare men det som denna studie bidrar till är en fördjupad bild av samhällskunskapslärares förhållningssätt till sin huvudman. Detta då specifikt kopplat till hur och varför de bedriver sin undervisning kring känsliga ämnen på det sätt de gör.

Bidraget till läraryrket är att en bild har givits av hur olika lärare resonerar i situationer där stämningen i klassrummet riskerar att präglas av konflikt. Det vill säga de områden inom samhällskunskapen där elever har meningsskiljaktigheter. Bidraget ger förhoppningsvis en bild till lärarkåren och framtida lärare av att det är något som fungerar bra oavsett vinstintresse eller inte.

För att ge en än positivare bild eller dementera den autonomi som framträder i denna studie hade samma upplägg kunnat göras i större utsträckning. Det är fullt möjligt att det finns lärare som drar sig för att diskutera känsliga ämnen på sina lektioner med huvudmannens åsikter i beaktande även om det inte har uppdagats i denna studie. Detta med tanke på studiens ringa omfattning.

Att göra en liknande studie men med observation i klassrum som metod hade också kunnat leda till ett annorlunda resultat. Lärarna är förvisso anonyma och har under intervjuerna upplevts som ärliga, öppna och engagerade kring att ha en tillåtande inställning till diskussion i klassrummet. Vidare observationsstudier hade dock kunnat förstärka eller försvaga resultatet i denna studie genom att antingen bekräfta det engagemanget kring diskussion som lärarna gett uttryck för eller dementera genom att engagemanget stannar vid just ord och tar en annan form i praktiken.

Referenser

- Ball, S. J., & Junemann, C. (2012). *Networks, new governance and education*. Bristol: Policy Press.
- Bergh, A., Pettersson, D. & Skott, P. (2015). Kunskapsmätningar. I Lindblad, S. & Lundahl, L. (Red.), *Utbildning – Makt och politik*. (s.163-180). Lund: Studentlitteratur AB.
- Chubb, J., & Moe, T. (1988). Politics, Markets, and the Organization of Schools. *The American Political Science Review* (1927), 82(4), 1065-1087.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Towns, A. & Wängnerud, L. (2017). *Metodpraktikan, Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (5. uppl.) Stockholm: Wolters Kluwer Sverige AB.
- Exley, S. (2017). A country on its way to full privatisation? Private schools and school choice in England. I *Private schools and school choice in compulsory education: Global change and national challenge* (s. 31-47). Springer Fachmedien Wiesbaden.
- Forsberg, E. (2014). Styrningen av den obligatoriska skolan – mellan stabilitet och förändring. I Lundgren, U. P., Säljö, R. & Liberg, C. (Red.), *Lärande skola bildning. Grundbok för lärare*. (s.613-636). (3. uppl.) Stockholm: Natur & Kultur.
- Forsberg, H. 2015. *Kampen om eleverna. Gymnasiefältet och skolmarknadens framväxt i Stockholm, 1987–2011*. (Doktorsavhandling, Studier i utbildnings och kultursociologi 7.) Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Fredriksson, A. (2010). *Marknaden och lärarna – Hur organiseringen av skolan påverkar lärares offentliga tjänstemannaskap*. (Doktorsavhandling, 123). Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. Hämtad 2018-10-08 från https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/23913/1/gupea_2077_23913_1.pdf
- Göteborgsregionen. (2019). *Slutantagningen 2019*. Hämtad 2020-04-24 från <https://goteborgsregionen.se/download/18.386de0ca16b8e2868e161242/1561547723927/Antagningspo%C3%A4ng%20och%20medelv%C3%A4rde.pdf>
- Kuhnle, C., Hofer, M., & Kilian, B. (2011). The Relationship of Self-control, Procrastination, Motivational Interference and Regret with School Grades and Life Balance. *Diskurs Kindheits- Und Jugendforschung*, 6(1), 31-44.

Ljunggren, C., Unemar Öst, I & Englund, T. (2015). Inledning: Controversial issues education – på svenska. I C. Ljunggren, I. Unemar Öst & T. Englund (Red.), *Kontroversiella frågor: om kunskap och politik i samhällsundervisningen* (s.11-25). Malmö: Gleerups.

Ljunggren, C. & Unemar Öst, I. (2010). Skolors och lärares kontrovershantering. I Skolverket *Skolor som politiska arenor – Medborgarkompetens och kontrovershantering*. Stockholm: Skolverket.

Långström, S., & Virta, A. (2011). *Samhällskunskapsdidaktik: För utbildning i demokrati och samhällsvetenskapligt tänkande*. Lund: Studentlitteratur.

Nilsson, L. (2017). Väljare och valda om vinster i välfärden. I U. Andersson, J. Ohlsson, H. Oscarsson & M. Oskarson (Red.), *Larmar och gör sig till* (s.489-503). Göteborg: Göteborgs universitet.

Prop. 1991/92:95. *Om valfrihet och fristående skolor*. Hämtad 2020-05-14 från <https://data.riksdagen.se/fil/5277FE6D-7C0B-47CB-AE25-7B2234DE5FBE>

Sandahl, J. (2011). *Att ta sig an världen: Lärare diskuterar innehåll och mål i samhällskunskapen*. (Licentiatuppsats). Karlstad: Karlstad university studies. Hämtad 2020-05-13 från <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:418273/FULLTEXT01.pdf>

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet. Hämtad 2018-10-08 från https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Skolinspektionen. (2012). *Skolornas arbete med demokrati och värdegrund*. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolverket. (2011, reviderad 2018) *Ämne – Samhällskunskap*. Hämtad 2018-10-16 från <https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/gymnasieprogrammen/amne?url=1530314731%2Fsyllabuscw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DSAM%26tos%3Dgy&sv.url=12.5dfee44715d35a5cdfa92a3>

Van de Walle, S. (2010). New Public Management: Restoring the public trust through creating distrust?. I Christensen, T. & Lægheid, P. (red.) *The Ashgate Research Companion to New Public Management* (s.309-320). Aldershot: Ashgate. Hämtad 2018-10-18 från <https://repub.eur.nl/pub/39014>

Vetenskapsrådet. (u.å.). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Hämtad 2018-10-23 från <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Bilaga 1

Intervjuguide – semistrukturerad

Manus för inledning

Är det okej att jag spelar in intervjun?

Intervjun kommer att användas till mitt uppsatsarbete på Göteborgs universitet och handlar om undervisningsinnehåll i ämnet samhällskunskap på gymnasieskolor.

Jag kommer inte att använda det i något annat syfte.

Universitetslärare kan komma att lyssna på materialet.

Du kommer att vara helt anonym och skolan du arbetar på kommer inte att namnges.

Du kan närsomhelst under intervjun välja att avbryta din medverkan.

Inledningsfrågor

Hur länge har du undervisat i samhällskunskap?

När blev du färdig gymnasielärare?

Vilket eller vilka program jobbar du på?

Frågor – lektionsupplägg

Hur ser en typisk samhällskunskapslektion ut hos dig? Varierar du lektionsupplägg efter ämne?

- Hur lägger du upp en lektion? (Presentation, diskussion, läsning, grupparbete etc.?)
- Hur tänker du när du bestämmer ett lektionsupplägg för olika moment?

Hur ser du på risken för konflikt i klassrummet, mellan eleverna (och kanske dig) när du planerar ett lektionsmoment?

Känsliga ämnen

Finns det något särskilt ämne som du upplever som extra känsligt på din skola?

Hur ser dina lektioner ut när det kommer till undervisning i [känsligt ämne]?

Frågor – minoriteter, jämställdhet och migration *

Hur ser dina lektioner ut när det kommer till undervisning om minoriteter?

- I ämnesplanen för samhällskunskap står det att man ska undervisa om mänskliga rättigheter och bland annat de kollektiva rättigheterna vilket främst handlar om minoriteter och deras utsatta position i samhället.

Hur ser dina lektioner ut när det kommer till undervisning om jämställdhet?

Hur ser dina lektioner ut när det kommer till undervisning om migration?

Frågor – påtryckningar

Vad är det som styr ditt lektionsupplägg?

- Styrdokument?
- Elever?
- Huvudman?
- Kollegor?

Finns det någon styrning utöver dig själv och din egen profession som påverkar hur du lägger upp dina lektioner?

Upplever du någon konflikt i hur du själv anser att en lektion bör läggas upp sett till krav från huvudmannen eller skolledning?

Avslutning

Är det något du vill tillägga?

Om det är något du kommer på i efterhand går det bra att höra av sig.

*Dessa frågor ställdes inte alltid utan enbart i de fall då det ansågs finnas ett behov av att ytterligare fördjupa förståelsen kring känsliga ämnen på den intervjuades lektioner.

Bilaga 2

Mail till intervjupersoner

Hej [lärarens namn]!

Jag heter Nils och läser min sista termin på ämneslärarprogrammet på Göteborgs universitet och skriver nu examensarbete.

Jag kontaktar dig då du undervisar i samhällskunskap. Jag önskar intervju dig inom temat undervisningsinnehåll på svenska gymnasieskolor och undrar om du kan tänka dig att ställa upp!

Du kommer att vara anonym och skolan du jobbar på kommer inte att nämnas i uppsatsen.

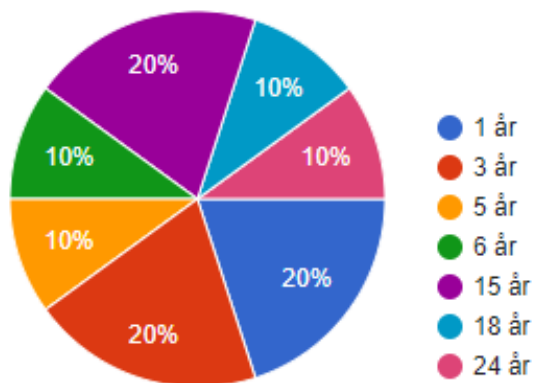
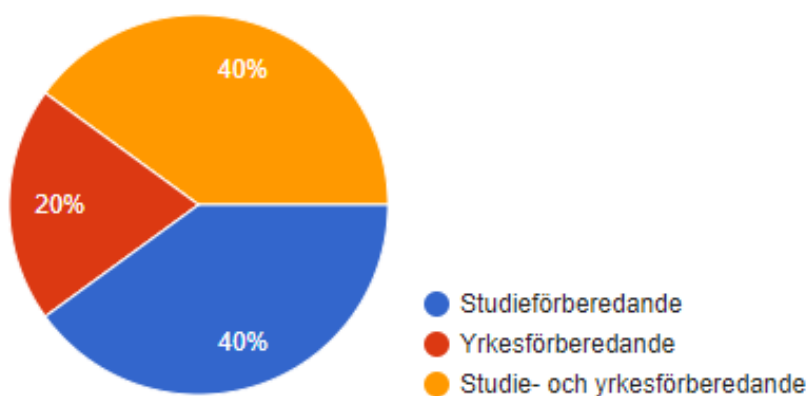
Intervjun gör jag helst genom ett fysiskt möte men med tanke på rådande omständigheter gällande Coronaviruset finns givetvis möjligheten att genomföra intervjun på distans [Något annorlunda formulering till de som inte arbetade i närområdet].

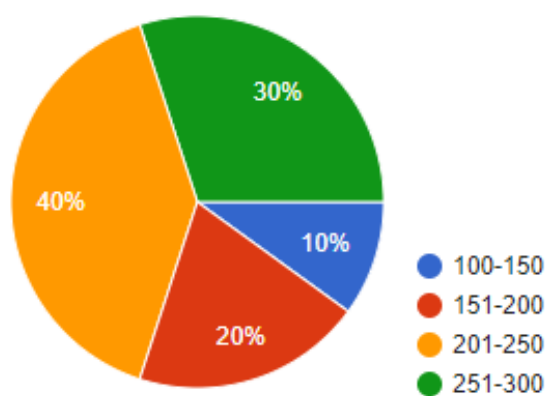
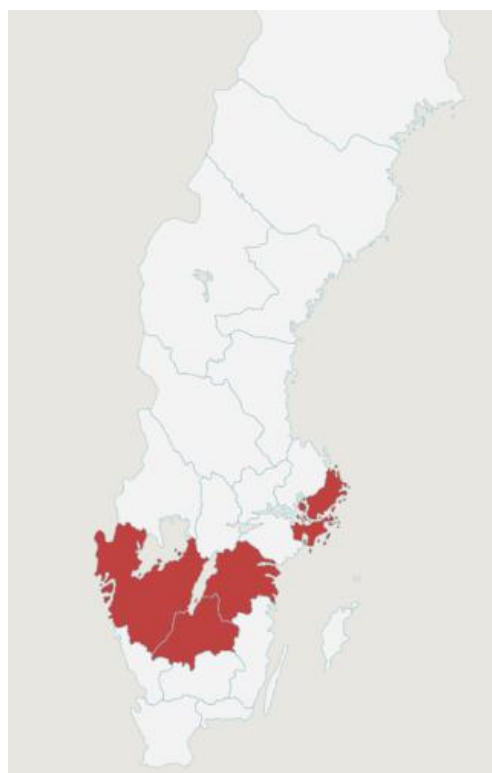
Jag beräknar att tid som behöver avsättas för intervjun är cirka 30 minuter.

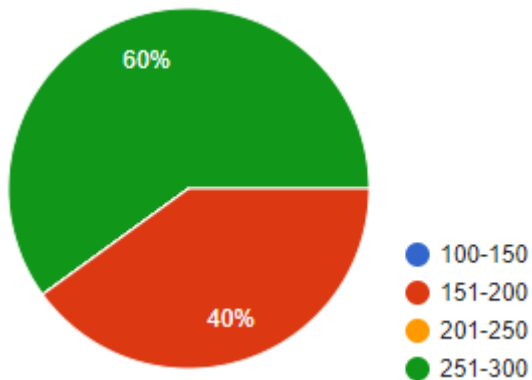
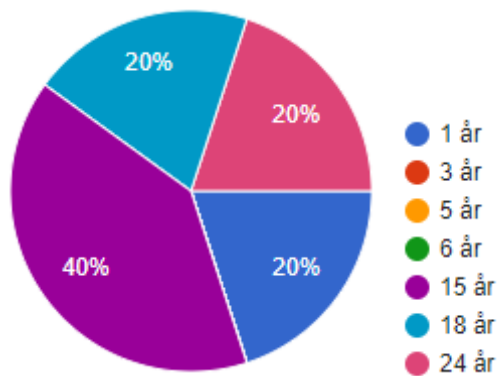
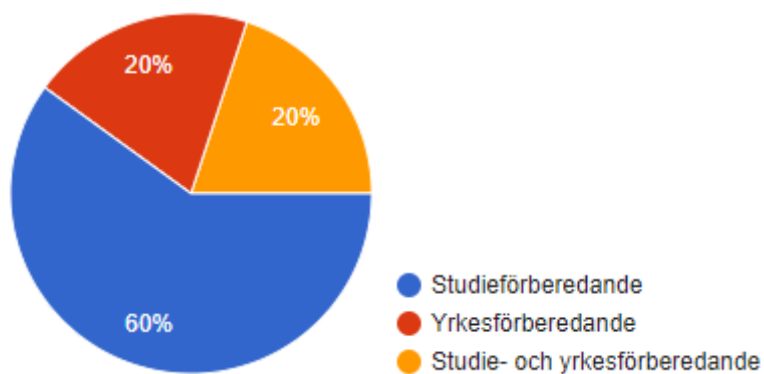
Är du intresserad återkommer jag med förslag om tid för intervju!

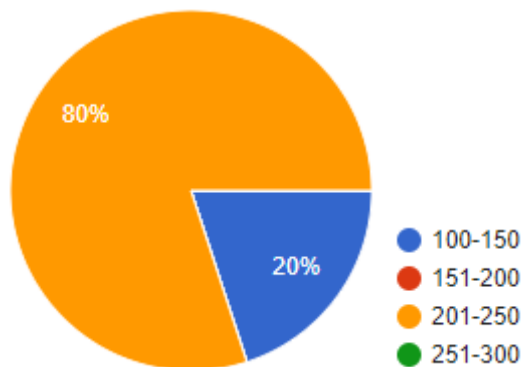
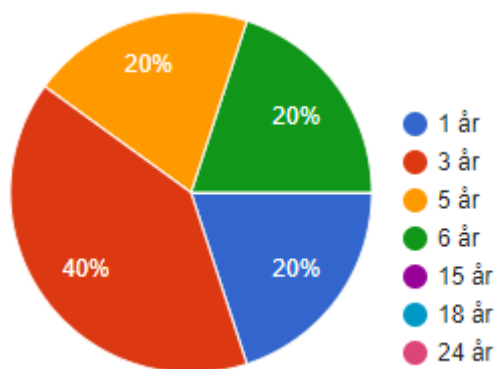
Med vänliga hälsningar

Nils Ojaste

Bilaga 3**Sammanställning av intervjudeltagarnas "egenskaper"***Erfarenhet av undervisning i samhällskunskap**Huvudmannaskap**Yrkes- eller studieförberedande*

Medelvärde slutgiltiga antagningspoäng 2019***Geografiskt urval (Rödmarkerat område visar var intervjupersonerna arbetar)***

Bilaga 4**Sammanställning av intervjudeltagarnas "egenskaper" uppdelat i kategorierna icke vinstdrivande respektive vinstdrivande skolor****Icke vinstdrivande skolor***Medelvärde slutgiltiga antagningspoäng 2019**Erfarenhet av undervisning i samhällskunskap**Yrkes- eller studieförberedande*

Vinstdrivande skolor:***Medelvärde slutgiltiga antagningspoäng 2019******Erfarenhet av undervisning i samhällskunskap******Yrkes- eller studieförberedande***